

Færøerne - et fallit hjemmestyre

Af cand.scient.oecon. Niels Vestergaard, Fiskeriøkonomisk Institut

I 80'erne oplevede Færøerne højkonjunktur. De tjente godt på fiskeriet, investerede i stor stil og havde et højt forbrug. I 90'erne er højkonjunkturafløst af en katastrofal økonomisk krise, fald i levestandard og masseudvandring.

Der er mange myter om Færøernes krise og årsagerne til den. Faktum er imidlertid, at Færøernes samlede netto-udlandsgæld i dag er ca. 6,5 mia. kr., og at det offentlige (landskassens og kommunernes) nettoudlandsgæld er ca. 7,5 mia. kr. Til sammenligning er Færøernes bruttonationalprodukt (BNP) ca. 5 mia. kr. Serviceringen af den offentlige gæld er kun mulig, fordi den danske stat har garanteret refinansieringen af de forfaldne renter og afdrag. Krisen har medført et kraftigt fald i levestandarden til et niveau under den danske (indkomstniveauet er i dag ca. 2/3 af det danske niveau), og en udvandring (hovedsageligt til Danmark) de senere år på ca. 10% af befolkningen og langt over 10% af arbejdsstyrken.

De glade 80'ere

Højkonjunkturafløst af en katastrofal økonomisk krise, fald i levestandard og masseudvandring. Højkonjunkturafløst af en katastrofal økonomisk krise, fald i levestandard og masseudvandring. Højkonjunkturafløst af en katastrofal økonomisk krise, fald i levestandard og masseudvandring.

I 1985-88 steg det private og offentlige forbrug betydeligt. I 1982-84 øgedes fangsterne ved Færøerne af de vigtigste arter (torskefiskene torsk, kuller og sej) og dermed steg indkomsterne i fiskeriet markant. Dette kan delvis forklare de øgede private investeringer. Men allerede fra 1985 faldt fangsterne af torskefisk, og i 1991 var fangsterne kun 1/3 af fangstniveauet i 1984. Brutofaktorindkomsten i fiskeri og fiskeindustri har reelt set været faldende siden 1984 med undtagelse af et enkelt år.

De underliggende tendenser i øko-

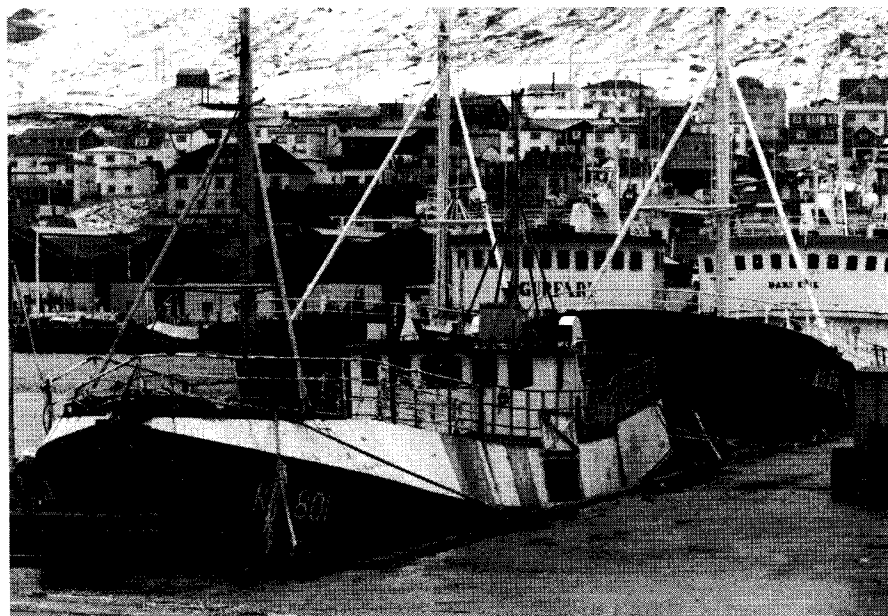
nomien ændrede sig således hurtigt fra det midlertidige opsving i 1983 og 1984. Det skyldes delvist de stigende fangster. Udvidelsen af efterspørgslen i 1985 til 1988 fastholdt derfor økonomien i en kunstig højkonjunktur. Ubalance var store i perioden. Der var underskud på betalingsbalancens løbende poster i hele perioden og nogle år på op mod 20% af BNP. Samtidig var der en betydelig import af arbejdskraft i den sidste del af perioden. Dette gav dog ikke anledning til større indgreb.

Gældskrise

Udenlandsgælden voksede i perioden fra godt 1 mia. kr. (netto) i 1980 til knap 8 mia. kr. i 1988. Det var hovedsageligt den private sektor, der opbyg-

gede gælden - således var de private andel ca. 6 mia. kr. i 1988. Men en stor del af den private gæld var i virkeligheden offentlig gæld, idet mange af investeringerne var garanteret og subsidieret af landskassen. Udlandsgælden er da også i dag et offentligt anliggende.

Tilbageslaget, som begyndte i 1989 og som efterhånden er gledet over i dyb recession og gældskrise, tager udgangspunkt i en nedgang i investeringsaktiviteten. Man holder op med at investere, når det går så galt. Tilbageslaget blev udløst dels af opbremsning i Landskassens udgifter gennem reduktioner af anlægsudgifterne, dels af, at de lavere fangster af de mere værdifulde arter (torsk og kuller) ved Færøerne efter 1984 for alvor slog igennem.



På trods af den økonomiske krise, er der for Niels Vestergaard ingen tvivl om, at færingerne også i fremtiden skal være herre i eget hus. (Foto: Polfoto)

Eksempelvis faldt det private forbrug reelt med ca. 50% fra 1987 til 1992.

Fejlinvesteringer

Investeringsboomet i højkonjunkturårene har ikke medført et fornuftigt samfundsøkonomisk afkast for at sige det mildt, hvilket er nødvendigt, hvis en stor del af investeringerne lånefinansieres. Ellers bliver de til en reel byrde for de kommende generationer. Der er flere forklaringer på dette. For det første havde en stor del af investeringerne (1/3) mere karakter af velfærdsinvesteringer i form af boligbyggeri og infrastruktur af mindre betydning for produktionseffektiviteten. For det andet mislykkedes langt størstedelen af de investeringer, som havde til formål at skabe mere differentieret produktion og dermed mindre afhængighed af det traditionelle fiskeri. Eksemplerne herpå er mange: lastskibe til transport af kemikalier og gas, beskyttet produktion af plast, søm, fiskeri efter blåvilling, havopdræt osv. For det tredje skete der en kraftig udbygning af både fiskerflådens og fiskefiletfabrikernes kapacitet. Det samfundsøkonomiske afkast af mange af disse investeringer har ligefrem været negativt. De har været direkte skadelige, idet de har medført overfiskning. Der er jo ikke noget, der er så kostbart som at ødelægge sin egen kapital, i dette tilfælde fiskebestandene.

Det samlede investeringsomfang i perioden 1980-89 var ca. 16 mia. kr. opgjort i investeringsårets priser. I nutidens kroner svarer det til 1½ gang den faste forbindelse over Storebælt. De private fejlinvesteringer skyldes i høj grad erhvervspolitikken. Erhvervspolitikken var præget af meget betydelige subsidier og garantistillelser. Det medførte prisforvridning og uhensigtsmæssig incitamentsskabelse både i drifts- og investeringsbeslutningsfasen, hvilket igen førte til for store og risikable investeringer. Det er vigtigt at understrege, at mange af de individuelle handlinger utvivlsomt har været ganske rationelle, idet privatøkonomien hang sammen. Og hvis det gik galt, var det i stor udstrækning kun landskassen, der tabte penge.

Der kan fremtrækkes mange andre og medvirkende forklaringer til Fær-

øernes krise, men erhvervspolitikken er den største. For det første var der prisfaldet på de internationale fiskemarkeder i 1992 og 1993, og de naturskabte nedgange i bestandene. Det forringede eksportværdien betydeligt. For det andet var der forhandlingsløsningerne i forbindelse med bankrekonstruktionerne. For det tredje blev udviklingen i 80'erne med de store og risikable investeringer både af det offentlige og private forceret af den betydelige hensyntagen til lokalpolitiske interesser og den regionale konkurrence. Valgssystemet har spillet en stor rolle her. Endvidere har politik spillet en større og faglige/administrative vurderinger en langt mindre rolle i beslutningsprocessen end i andre lande.

Fremtiden

Regeringen og landsstyret skal i de kommende måneder forhandle om en løsning på Færøernes økonomiske problemer.

Det har tidligere været et dansk krav, at landskassens budgetter skulle balancere, så man undgik at gælden voksede yderligere. Den økonomiske krise på Færøerne er imidlertid så stor, at dette krav er urealistisk.

Ultimo 1993 lå arbejdsløsheden på ca. 25%. Der er ingen tvivl om, at det er nødvendigt at nedskrive gælden til Danmark for at skabe en situation, så Færøerne i langt større omfang selv kan bidrage til den økonomiske genopretning. Regeringen har indirekte nævnt det ved at sige, at der stadig var udestående i forbindelse med bankrekonstruktionerne, hvor det foreløbige fordelingsresultat, set ud fra en ex post betragtning, var gunstigt for Danmark (Indskydergarantifonden, Den Danske Bank mv.).

I en økonomisk genopretning af Færøerne indgår desuden løsningen af overkapacitetsproblemerne inden for fiskerierhvervet og skabelsen af nye, varige arbejdspladser. Mht. fiskeriet er der indført et reguleringssystem, der skulle sikre en flådestørrelse, der svarer til fangstmulighederne.

I forarbejdningssektoren er kun 1/3 af samtlige fabrikker åbne i øjeblikket. Løsningen vil uundgåeligt være at luk-

ke et antal fabrikker, og samtidig forsøge at øge tilgangen af råvarer fra udenlandske fartøjer. På lidt længere sigt, når fiskebestandene er genetablerede, vil tilgangen fra egne fartøjer øges.

At skabe varige arbejdspladser på Færøerne vil kræve en ændring i den herskende opfattelse af, at indtjeningsmulighederne - lige bortset fra fiskerierhvervet - er store.

Erhvervspolitikken i 80'erne skjulte i virkeligheden, hvor (lidt) rentable forskellige erhvervsaktiviteter var. Det er fremhævet, at Færøerne har en dygtig og veluddannet arbejdskraft. Men det er svært at finde beskæftigelse på Færøerne. Realiteterne er, at beskæftigelsesmulighederne ligger i mere arbejdsintensive erhverv, hvor værditilvæksten pr. arbejdstime ikke er særlig høj. Det er svært at se, hvorfor kapitalintensive og dermed investeringstunge arbejdspladser netop skulle etableres på Færøerne med et højt omkostningsniveau og langt væk fra markederne.

Den lave værditilvækst, og dermed indkomst, vil kunne udlignes via beskatningssystemet, finansieret af indtægterne fra fiskeriet og bloktilskuddet fra Danmark. Men der er grænser for, hvor stor en aktivitet der kan skabes herved, og der må også på længere sigt regnes med en vis udvandring som led i tilpasning på arbejdsmarkedet.

Der er således nok for landsstyret og regeringen at tage fat på. Hjemmestyret er ude i sin hidtil værste krise. Hvorvidt hjemmestyret vil overleve i den form, vi kender i dag, vil de næste måneder - måske år - vise. Men for at de gode forhold mellem færingerne og danskerne kan overleve, er der ingen tvivl om, at færingerne også i fremtiden skal være herre i eget hus.

Niels Vestergaard har bidraget til rapporten »Krisen i den færøske økonomi«, august 1994.

Den er udarbejdet af et udvalg af uafhængige økonomer, som det færøske landsstyre og den danske regering nedsatte.

Erik Gørtz, der er professor i økonomi ved Københavns Universitet, er formand for udvalget.